

שיעורים בכללי התלמוד

שיעור 4 – סדר העברת התורה ממשה רבינו עד רבי יהודה הנשיא

א. דברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם בעל פה

1. גיטין (ס ב)

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב: כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב. דבי רבי ישמעאל תנא: אלה - אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות. א"ר יוחנן: לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל.

2. ריטב"א (שם)

ופי' רבינו נר"ו משום דבקריאתן על פה איכא הפסד דליכא למדרש חסרות ויתרות וכמה דינין הנדרשים, ועקומים ולפופין, ודברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב משום דכשאינם כתובין כל אחד ואחד מוסרן זה לזה בדקדוק אבל אם נכתבו ובא ללמוד אותם מתוך הכתב אינם מדקדקין, ומיהו עכשיו כותבין משום עת לעשות לה'.

3. חתם סופר (שם)

ורגיל אני לומר במתני' דמס' אבות אל תאמר דבר שא"א לשמוע שסופו להשמע יש בו ב' פירושים י"מ אל תאמר בקיצור שא"א להבין עד שיעיינו היטב וסופו להשמע אל תאמר כן אלא ברר דברך, ויש מפרשים דבר שאי אתה רוצה שיהיה מובן לכל השומעים אל תאמר אפי' ברמז שתחשוב שלא ישמעו ובאמת סופו להשמע ונגלה סודך ע"כ השתיקה יפה, הנה המשנה סובלות ב' הפירושים. והתנא עבר על דברי עצמו שהרי אמר דבר בלשון מסופק ולא בריר דבריו היכן דעתו נוטה, אך התנא שנה משנתנו בעל פה לתלמידיו ומתנועתו ומנגינתו הבינו כוונתו על בוריו בלי ספק כלל, אך ע"י שנכתבה המשנה נפל ספק בכוונתו. נמצא ע"י הכתיבה נתרבו הספיקות אלא מפני תגבורת השכחה בעו"ה והיה נשכח לגמרי ואפי' ספק לא הוה ידעינן התירו לכתוב ועכ"פ ידעינן הספיקות אבל לא הלכה ברורה

4. חידושי אגדות למהר"ל (שם)

כי אין ראוי שיהיה התורה שבעל פה בכתיבה, מפני שהתורה בעל פה הם פרטי המצוה ופירושה, ולדבר זה אין קץ וסוף כי הפרטים אין להם קץ, ולא היה דבר שלם שהיה כותב מקצת בלבד ולא הכל, ודבר זה אין שייך לומר, כי ראוי שהכל יהיה בשלימתו, ובפרט התורה דכתיב בה (תהלים י"ט) תורת ה' תמימה, ולכך אין לכתוב כלל תורה שבעל פה כי היה תורה שבעל פה חסירה. והפך [זה] גם כן מה שהתורה שבכתב היא שלימה ותמימה. מחויב שתהא בכתב ולא (בפה) [בעל פה] כי האומר דברים בפה הוא אומר חלק אחר חלק, ואפילו אם יאמר כל התורה כולה מכל מקום בשעה שיאמר החלק האחר, כבר אין כאן החלק הראשון ואין תורת ה' תמימה כאשר ראוי שתהיה תמימה ושלימה, ולפיכך דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בפה

5. משאת המלך (פרשת כי תשא)

שמעתי ממור הגאב"ד דפונביז' בשם הגר"א לבאר ענין חסורי מיחסרא וכו' דבפשוטו יש להבין מפני מה השמיענו התנא את ההלכה ע"י חיסורי מיחסרא ולא אמרה מפורש וביאר שהרי אמרו בגיטין ס' מהכתוב כי על פי הדברים האלה וגו' דדברים שבע"פ א"א רשאי לאומרם בכתב וכל ההיתר האידנא הוא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך לכן לא הותר לכתוב המשנה אלא במידה המצומצמת ביותר בכדי שיהא ניתן לעמוד על ההלכה ותו לא ולכך במקומות שניתן ללמוד ההלכה גם ע"י חיסורי מיחסרא ליכא היתרא לפרש יותר

ב. סדר מסירת התורה ממשה רבנו עד רבי יהודה הנשיא

1. הקדמת הרמב"ם למשנה

דע שכל מצוה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ניתנה לו עם פירושה, היה הקדוש ברוך הוא אומר לו המקרא ואח"כ אומר לו פירושו וביאורו וכל מה שכלל אותו המקרא המחוכם, וכך היה סדר למודו לישראל היה בא לאהלו, נכנס אצלו אהרן תחלה, והוא מסדיר לו המקרא שקבל פעם אחת ומלמדו פירושו, נסתלק אהרן ובא לו לימין משה רבינו. נכנסים אח"כ אלעזר ואיתמר בניו, מסדיר להם משה כמו שהסדיר לאהרן ומסתלקים, בא לו אחד מהם לשמאל משה רבינו והשני לימין אהרן. נכנסים אח"כ שבעים זקנים ומלמד משה ג"כ כמו שלמד אהרן ובניו, ואח"כ נכנסים המון העם כל המבקש ה' ומסדיר גם להם כדי שישמעו כולם ממנו. נמצא שאהרן שמע אותו מקרא ארבע פעמים משה, ובניו שמעו ממנו שלש פעמים, והזקנים פעמים, ושאר העם פעם אחת. ומסתלק משה מהם. וחוזר אהרן ומסדיר אותו המקרא ששמע משה ארבע פעמים כמו שאמרנו לכל הנמצאים, ומסתלק גם אהרן. נמצא שגם בניו שמעו ארבע פעמים שלש משה ואחת מאהרן, וחוזרים גם אלעזר ואיתמר אחרי הסתלקות אהרן ומסדירים אותו המקרא עצמו ששמעו ארבע פעמים כמו שאמרנו

לכל הנמצאים, ומסתלקים מללמד. נמצא שבעים זקנים שמעו אותו המקרא ארבע פעמים, שתי פעמים ממש ופעם מאהרן ופעם מאלעזר ואיתמר. וחוזרין אח"כ גם שבעים זקנים ומסדירים אותו המקרא לכל ההמון פעם אחת, נמצא שכל העם שמעו אותו מקרא ארבע פעמים, פעם ממש ושונייה מאהרן ושלישית מבניו ורביעית משבעים זקנים. ומתפזרים העם ללמד זה לזה מה ששמעו מהשליח, וכותבים המקרא במגלות. ומתפזרים השרים בכל בית ישראל ללמד ולשנן עד שידעו אותו מקרא וישכילו קריאתו, ומלמדים אותם ביאור אותו המקרא שניתן מאת ה', ואותו הביאור הוא כללי ענינים. והיו כותבין המקרא וזוכרים הקבלה על פה, וכך אומרים חכמים ע"ה תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ואמרו ע"ה בבריתא וידבר ה' אל משה בהר סיני מה ת"ל בהר סיני והלא כל התורה כולה נאמרה מסיני אלא לומר לך מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסניי אף כל המצות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסניי....

וכאשר הגיע סוף ארבעים שנה בר"ח שבט הקהילם ע"ה ואמר להם הן קרבו ימי למות, לכן מי ששמע ממני איזה קבלה ושכחה יבוא ונבררנה לו, ומי שנסתפקה לו איזה שאלה יבוא ונבארנה לו, אמר הכתוב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר, וכך אמרו חכמים בספרי כל מי ששכח הלכה אחת יבוא וישנה וכל מי שיש לו לפרש יבוא ויפרש, וביררו מפיו הקבלה ולמדו הפירושים כל אותו הזמן שמראש חדש שבט עד שביעי באדר.

ולפני מותו נתעסק בכתיבה, וכתב שלשה עשר ספרי תורה כולם גוילים מן בית בראשית עד למד ישראל, ונתן ספר לכל שבט שיתנהג על פיו, והשלשה עשר נתנו ללוים ואמר להם לקוח את ספר התורה הזה וכו', ועלה אל ההר בחצי יום שביעי באדר כמו שנתברר בקבלה, והיה זה מותו ביחס אלינו שנפקד מאתנו, וחיים ביחס אליו במה שנתעלה אליו, וכך אמרו ע"ה משה רבינו לא מת אלא עלה ומשמש במרום. והדברים בענין זה ארוכים מאד מאד ואין זה מקומם.

וכאשר מת ע"ה וכבר מסר ליהושע הפירושים שניתנו לו, ועסקו בהם יהושע ואנשי דורו, וכל מה שקבל ממנו הוא או אחד הזקנים אין בו משא ומתן ולא נפלה בו מחלוקת, ומה שלא שמעו מן הנביא ע"ה יש בסעיפיו משא ומתן, ונלמד בו הדין בדרכי העיון בשלש עשרה המדות שניתנו לו בסיני, והן י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. ומאותם הדברים שלמדו יש ענינים שלא נפלה בהם מחלוקת אלא הסכימו כולם עליהם. ומהם שנפלה בהם מחלוקת בין שתי דעות, זה דן בדין ונתחזק אצלו וזה דן בדין ונתחזק אצלו, לפי שדרכי ההקש הוכוחיים יקרו בתוצאותם המקרים האלה, וכשנפלת בהם המחלוקת הזו הולכים אחרי רבים כמאמר הכתוב אחרי רבים להטות....

ועם מות יהושע מסר לזקנים מה שקיבל מהפירושים, ומה שנחדש בזמנו ולא היה בו מחלוקת, ומה שהיה בו מחלוקת ונפסקה הלכה כדעת הרוב, והם שאמר בהם הכתוב וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. ואותם הזקנים מסרו מה שקבלו לנביאים ע"ה, והנביאים מסרו זה לזה. ולא היה דור שלא היו בו דברי עיון וחדושים. וכל דור היה עושה דברי קודמיו ליסוד, ומהם לומד ומחדש. והיסודות המקובלים לא היה בהם שום מחלוקת. וכך נמשך הדבר עד אנשי כנסת הגדולה, והם חגי זכריה ומלאכי ודניאל וחנניה ומישאל

ועזריה ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל ועם אלו הנביאים תשלום מאה ועשרים זקן מן החרש והמסגר ודומיהם, וגם הם עסקו בעיון כמו שעשו קודמיהם וגזרו גזרות ותקנו תקנות, ואחרון אותה החבורה הטהורה הוא ראשון לחכמים שנזכרו במשנה, והוא שמעון הצדיק, והוא היה כהן גדול באותו הדור. וכאשר עבר הזמן אחריהם עד רבינו הקדוש ע"ה והיה יחיד בדורו ומיוחד בתקופתו, איש שכלל בו ה' מן המדות הטובות והחסידות מה שזכהו בעיני אנשי דורו לקרותו רבינו הקדוש, והיה שמו יהודה, והיה בתכלית החכמה ורום המעלה, כמו שאמרו מימי משה ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד. והיה בתכלית הענוה ושפלות הרוח והרחקת התאות כמו שאמרו משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. והיה צח לשון ובקי בשפה העברית יותר מכל אדם, עד שהיו החכמים ע"ה לומדין ביאור מלים שנסתפקו להם בלשון המקרא מפי עבדיו ומשרתיו, וזה מן המפורסמות בתלמוד. והיה לו מהעושר וההון עד שאמרו עליו אהריריה דרבי עתיר משבור מלכא. ולכן היטיב לחכמים ולתלמידים, וריבץ תורה בישראל, ואסף כל הקבלות והשמועות והמחלוקות שנאמרו מימות משה רבינו ועד ימיו, והוא בעצמו היה מן המקבלים, שהוא קבל משמעון אביו, מגמליאל אביו, משמעון אביו, מהלל אביו, משמעיה ואבטליון רבותיו, מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, מיהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי, מיוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, מאנטגנוס איש סוכו, משמעון הצדיק, שקבל מעזרא, לפי שהוא היה משיירי כנסת הגדולה, ועזרא מברוך בן נריה רבו, וברוך בן נריה מירמיה, וכך קבל ירמיה בלי ספק מן הנביאים שקדמוהו, נביא מפי נביא עד הזקנים שקבלו מיהושע, ממשה.